

Hamza Gábor

egyetemi tanár, ELTE Római Jogi Tanszék, az MTA rendes tagja

gabor.hamza@ajk.elte.hu

SCHWARZ ANDRÁS BERTALAN (1886-1953), A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TISZTELETI TAGJA

ANDRÁS BERTALAN SCHWARZ (1886-1953), HONORARY MEMBER OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

A magát mindig magyarnak valló, 130 évvel ezelőtt, 1886. február 17-én Budapesten született Schwarz András Bertalan a Magyar Tudományos Akadémia hetven évvel ezelőtt, 1946. július 24-én választotta tiszteleti tagjává. A ma is komoly értékkel rendelkező munkák szerzőjének tudományos *oeuvre*-je nem választható el személyes sorsának alakulásától. Schwarz András Bertalan jogi tanulmányait a budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi karán végezte. Már pesti joghallgató korában tanulmányokat folytatott a bonni egyetemen. Jogi tanulmányait Magyarországon fejezte be 1908-ban. Még ebben az esztendőben visszatért Németországba, ahol Lipcsében, Ludwig Mitteis papirologiai intézetében dolgozott. Itt készítette el nagy nemzetközi visszhangra találó munkáját, amelynek alapján 1912-ben magántanári képesítést nyert római jogból. A lipcei évek Schwarz András Bertalan számára tudományos szempontból igen gyümölcsözőek voltak. Itt írta meg a háborús viszonyok miatt csak hosszú évekkel később publikált, a jogi papirologiai irodalomban mind a mai napig standard munkának számító könyvét is.

Az I. világháborút követően visszatért Lipcsébe, ahol 1922-ben rendkívüli tanári címet kapott. 1926-ban kapott meghívást a zürichi egyetemre. 1930-ban ismét Németországba ment, ezúttal a freiburgi egyetemen nyerve professzori kinevezést. Előadásai a római jog mellett átfogták a magánjog oktatását és kiterjeszkedtek az összehasonlító jog bemutatására is, de emellett tartott szemináriumot a jogi papirologia köréből is. A freiburgi professzúra azonban csak rövid ideig tartott, mivel Schwarz András Bertalan már 1933 nyarán, a nemzeti szocialista (NSDAP) hatalomátvétel után katedrája elhagyására kényszerült. Az első emigrációs év legnagyobb részét Angliában töltötte, ahol Oxfordban és Cambridge-ben tartott előadásokat. Közben abban reménykedett, hogy szülőhazájában, Magyarországon jut katedrához. Ez a lehetőség azonban nem vált valóra és ezért úgy döntött, hogy elfogadja az isztambuli egyetem meghívását. Mivel Schwarz András Bertalan életének hátralevő részét, csaknem húsz esztendőt, az isztambuli egyetem professzoraként töltötte el, indokolt, hogy életének ezzel a szakaszával részletesebben foglalkozzunk. Isztambulban az európai értelemben vett egyetem, az ún. *Dar-ülfünun*, csak a 19. és a 20. század fordulója óta létezik. Jogi karral azonban ez az egyetem csak 1927 óta rendelkezik. Ez a kar az 1926-ban a Kemál Atatürk által alapított jogi iskola utódja. A kapuit 1933 novemberében megnyitó új típusú, modern egyetemnek azonban a reformtörekvéseket minden tekintetben támogató, szakmailag is nagy tekintélyű, nemzetközi hírű tanárookra volt szüksége. Az új egyetem alapításának előkészületei egybeestek a nagy arányokat öltő németországi tudós-emigrációval. Az emigráns professzorok nagyobb hányada az isztambuli egyetemre, kisebb hányada pedig az ankarai egyetemre kapott meghívást. Schwarz András Bertalan 1934-ben érkezett a volt, korábbi török fővárosba.

A törökországi meghívás a nemzetközi hírnévnek örvendő római jogásznak és a magánjogásznak szólt. A francia felsőoktatási rendszer szerint megszervezett jogi karon Schwarz András Bertalan két katedrát, a római jogit és a magánjogit kapta meg, emellett azonban előadta az összehasonlító jogot is. Külön érdeme Schwarz professzornak, hogy kitűnő ismerője és művelője a svájci magánjognak, amelyet a török állam Kemál Atatürk idejében recipiált. A fejlett, egyedül a megelőlegezett fejlődés igényeivel adekvát svájci magánjog recipiálása már eleve számos problémát rejtett magában, amelyek elméleti igényű leküzdése a civilizatika területén nem kis részben Schwarz András Bertalan feladata lett. Nem véletlen ezért, hogy bemutatkozó előadását francia nyelven éppen *La réception et*

l'assimilation des droits étrangers címmel tartotta. Legkiválóbb tanítványai, így Kudret Ayiter, Bülent Davran, Türkan Rado, Ziya Umur, Hifzi Veldet Velidedeoglu és mások később nemzetközi hírű professzorai lettek az isztambuli és az ankarai egyetemeknek. Előadásaiban általános képet adott a római jog történetéről és emellett külön figyelmet fordított a továbbélés és azon belül is a recepció kérdéseire. A római magánjog doktrinális részét ismertette a személyekre és az ügyleti tanra volt különös figyelemmel, de a perjogot sem hanyagolta el. Római jogi előadásait jellemezte az, hogy azok szoros kapcsolatban álltak a római jogot egyfajta *ius Europaeum*nak tekintő szemléletével.

Schwarz András Bertalan isztambuli professzúrája alatt sem számolta fel külföldi kapcsolatait. Számos nemzetközi tudományos kongresszuson vett részt, sőt, élete utolsó éveiben évente néhány hónapon át Bonnban is vendégprofesszor volt. Érzelmek, de civilisztikai munkásságának jellege is már szinte elválaszthatatlanul Törökországhoz kötődtek, amellyel, hogy igen intenzív kapcsolatokat ápolt szülőhazájával, Magyarországgal is. Így méltán mondhatjuk, hogy Schwarz András Bertalan nem csupán, a kontinuitás kérdését ezúttal figyelmen kívül hagyva, a nagy elődhöz, Theophilushoz hasonlóan *facundissimus antecessora* volt az isztambuli egyetemnek, hanem egyúttal *fidelissimus antecessora* is.

Ha azonban akár Magyarországon írt első munkáit, vagy a zürichi egyetemen tartott bemutatkozó előadást, amely a pandektajog és a modern római jog stúdium kapcsolatával foglalkozik, vagy akár az élete utolsó éveiben publikált modern szellemű, szociológiai szempontokat is figyelembe vevő, a római jog *ius controversum* jellegére rámutató tanulmányait tartjuk szem előtt, nyilvánvaló, hogy ennek a jognak tudományos művelése állott munkásságának központjában. Papirologiai tárgyú könyvei, tanulmányai rendkívül alapos felkészültségről, nagy elmélyültségről tanúskodnak. Papirologiai munkái, az okirat (a forma) és az alapjául szolgáló ügylet (a tartalom) bonyolult viszonyának kérdéseit elemzik. Következtetései, eredményei mind a mai napig, a forrásanyag növekedésére visszavezethető kisebb korrekciókat leszámítva, érvényesek és elfogadottak a szakirodalomban. Papirologiai munkássága, a jogi papiruszok világának feltárása már magában foglalja a recepció komplex problémaköre, amelyhez a jogösszehasonlítás változatos témákat átfogó kérdésköre kapcsolódik, elemzése iránti igényt.

A recepció és a vele összefüggő jogösszehasonlítás azonban feltételezik a modern civilisztikai témák iránti tudományos érdeklődést. Nagy jelentőséghez jut életművében a jogösszehasonlítás, amelyen belül az isztambuli professzúra által determináltan is a recepció játszik központi szerepet. A jogösszehasonlítás azonban nem válik el mereven a jogtörténettől. Schwarz András Bertalan szem előtt tartotta, éppen a pozitív, valamint a negatív asszimiláció kérdései kapcsán, azokat a történeti hagyományokat, amelyek lehetővé teszik, vagy éppen ellenkezőleg: akadályozzák az idegen jogszabályok meghonosodását. Kifejezetten jogtörténeti tárgyú munkái között kiemelkedő jelentőségű a modern pandektarendszer keletkezését elemző, és az ún. *Professorenrecht* jogfejlődésben betöltött szerepét vizsgáló tanulmánya. A jogösszehasonlítás tárgykörébe vágó munkái között igen jelentősek az angol jogi (magánjog) forrásaival és a svájci ZGB hatásaival foglalkozó művei, valamint a svájci magánjogra épülő török magánjog aktuális kérdéseit elemző tanulmányai. Török nyelven publikált munkái közül alapvetőek a családi jogi és kötelmi jogi előadásainak anyagát tartalmazó könyvek. Schwarz András Bertalan korára általában jellemző szűk látókörű pozitívizmustól való következetes elszakadása révén érte el azt, hogy a római jog adta alapokra épített munkái halála után is megőrizték a jelen és a jövő jogászai számára tételeik, gondolataik eredetiségét.

A Budapesten tanult és hazájával későbbi pályafutása során a kapcsolatot mindvégig ápoló nagy tudós emlékét a Magyar Tudományos Akadémia is őrzi.